

4. Нагаев В. В. Основы судебно-психологической экспертизы : учеб. пособ. для вузов. М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2000. С 114–138.
5. Сафуанов Ф. С. Судебно-психологическая экспертиза в уголовном процессе : науч.-практ. пособ. М. : Гардарика, 1998. С. 115–129.
6. Коновалова В. Е., Шепитько В. Ю. Основы юридической психологии : учебник. Харків : Одиссей, 2005. С. 271–272.

УДК 343.9

*Янішевська К. Д., канд. юрид. наук, ст. викладач Сумського державного університету,  
ORCID: <http://smp.law.sumdu.edu.ua/uk/>,  
e-mail: [k.yanishevska@jur.sumdu.edu.ua](mailto:k.yanishevska@jur.sumdu.edu.ua)*

## ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА ПРИ РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ

Встановлення істини в кримінальному провадженні являє собою процес доказування, який полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів. Поступово розвиваються методи отримання важливої інформації, що неможливо уявити без застосування техніки, яка не тільки полегшує роботу зі збирання доказів, але і допомагає більш швидко та ефективно розкривати злочини. Однією з таких новітніх технологій є поліграф. На сьогодні проблема використання можливостей поліграфа в розслідуванні злочинів залишається відкритою та дискусійною. Таку ситуацію можна пояснити тим, що цей вид діяльності залишається неврегульованим належним чином на законодавчому рівні, а тому суд не може враховувати докази, отримані внаслідок поліграфічного дослідження.

Проблемними питаннями використання поліграфа в розслідуванні злочинів займалися вчені в різні періоди розвитку України. Зокрема, варто назвати таких авторів, як Р. С. Белкін, С. О. Ковальчук, О. В. Линник, О. В. Белошина, С. В. Ігнатова, Ю. К. Орлов, Г. К. Кравцова, Я. В. Комісарова, Н. І. Клименко, О. І. Мотлях, Ж. Ю. Половнікова, М. А. Селіванов, А. П. Сошніков, Т. Р. Морозова, Ю. І. Холодний та інші.

Як відомо, у сучасному світі спостерігається тенденція до появи досить витончених та креативних способів вчинення кримінальних правопорушень, а тому вимагається пошук нових ідей, засобів та розробок, які б допомагали органам правопорядку та правосуддя в їх практичній діяльності, зокрема, у процесі виявлення, розслідування, запобігання та протидії злочинним посяганням та встановленні істини у справі. Насамперед, таке завдання стоїть перед невід'ємною та важливою частиною науки криміналістики – криміналістичною технікою.

Криміналістична техніка – це розділ криміналістики, що об'єднує систему теоретичних положень і розроблених на їх основі технічних засобів і методів збирання та подавання криміналістичної інформації з метою розкриття та попередження злочинів [1, с. 14–15].

Задля досягнення поставлених перед криміналістикою завдань, використовують природничі та технічні засоби та методи, а також нетрадиційні. Під нетрадиційними необхідно розуміти такі знання й методи, які ще не набули достатнього визнання та поширення, їх не можна зарахувати до загальновідомих у науці та усталених і впроваджуваних у практику. Так, до одного із найпопулярніших нетрадиційних науково-технічних засобів криміналістичної техніки можна віднести поліграф.

Поліграф (з грецькою полі – багато, graphos – пишу) – багатоцільовий прилад, призначений для одночасної реєстрації та запису у реальному часі кількох фізіологічних процесів, пов'язаних з виникненням емоцій, які виникають у відповідь на інформацію будь-якого типу. В науці часто використовують й інші назви приладу: лай-детектор, детектор брехні, варіограф, патометр, психогальваскоп та інші. Поліграф є комплексом точних медичних приладів, які безперервно та синхронно фіксують динаміку цілої низки реакцій допитуваного: тиску крові, частоти пульсу, глибини та частоти дихання, шкірно-гальванічної реакції, ступеню м'язового напруження, біотоків мозку та ін. [2, с. 93].

У нашому суспільстві сьогодні спостерігається відсутність належної нормативно-правової бази для регулювання питання використання поліграфу. Так, з аналізу чинного законодавства України вбачається, що нормативного закріплення, яке дає змогу використовувати поліграф при розслідуванні тих чи інших видів злочинів, немає, але правова основа для запровадження та реалізації результатів використання приладу вже частково складена та набуває свого поширення та розвитку.

В Україні використання поліграфа законом прямо не заборонено. Також не порушуються і конституційні права громадян, оскільки перевірки здійснюються лише за їх письмовою згодою. У ст. 28 Конституції України наголошується: «Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідом» [3]. Критеріями, які забезпечують застосування поліграфа як в слідчій, так і в оперативно-розшуковій діяльності, є добровільність, законність, морально-етичність та безпечність. Застосування поліграфу (детектору брехні) не може суперечити основним правам, свободам та законним інтересам людини, її честі та гідності.

Поліграфічні дослідження в Україні проводяться на добровільній основі та за наявності письмової згоди, застосування поліграфа не повинне вторгтися в особисте життя опитуваної особи та обмежувати її права і свободи. Відмова від проходження поліграфної перевірки не є підставою для визнання особи винною у вчиненні суспільно небезпечного діяння, але цю відомість фіксують у протоколі слідчої дії.

При проведенні поліграфічних досліджень наявні певні обмеження, що стосуються фізичного, психічного та інших станів. Так, не проводиться таке дослідження при гострій серцево-судинній недостатності, у другій половині вагітності або в період різко вираженої інтоксикації, при вживанні наркотиків або сильнодіючих лікарських препаратів. Також не бажано, щоб суб'єкт дослідження на момент його проведення мав такі проблеми зі здоров'ям, які здатні зашкодити отриманню достовірної інформації. Наприклад, якщо особа унаслідок хвороби має кашель, то, зрозуміло, що при проведенні опитування вона буде ворухитися, що є недопустимим.

Заборонено опитувати осіб, старших 70 років. Дослідження на поліграфі не проводиться також відносно осіб, які не володіють державною мовою за умови відсутності перекладача. При сильній утомі людині може бути байдуже до змісту питань, а тому такий стан теж є неприйнятним [4, с. 174].

Незважаючи на високу точність отриманих результатів (від 70 до 98 %), можливість у відносно короткі терміни одержати інформацію, яку або взагалі неможливо, або дуже важко і дорого одержати традиційними методами, та низку інших переваг, все ж таки існують певні проблеми застосування поліграфа.

По-перше, це недосконалість апаратури. Так, в Україні використовуються різного виду поліграфи. Досить часто для роботи органів досудового розслідування закуповують не найкращі поліграфи, які дають змогу фіксувати мінімальну кількість фізіологічних показників людини. У зв'язку з цим експерти отримують недостатньо інформації, а тому значно знижується шанс отримати дійсно достовірні результати. Така проблема пов'язана із недостатнім бюджетним фінансуванням.

Другою проблемою використання поліграфа є висока залежність якості проведеного дослідження від кваліфікації поліграфолога. Проблема полягає у тому, що в Україні кількість висококваліфікованих спеціалістів є недостатньою. Тільки у 2010 р. професія експерта-поліграфолога офіційно утвердилася в Національному класифікаторі професій України (код професії – 2144.2), а навчання за таким напрямком не проводиться у вищих навчальних закладах.

Наступною проблемою використання поліграфа є навмисне бажання опитуваної особи обдурити його. Як свідчать експерти, це зробити все-таки неможливо, проте існують деякі способи, які здатні трішки «відволікти» від правдивості.

Наступною проблемою, на яку вже зверталася увага, є відсутність нормативно-правової бази, яка б регулювала процедуру поліграфічного дослідження і прямо б дозволила використовувати такий метод.

Для того, щоб розв'язати вищезгадані проблеми і запровадити більш широке використання поліграфічних досліджень, необхідно, по-перше, врегулювати на законодавчому рівні застосування поліграфа. Після нормативного врегулювання стане можливим використання поліграфа в правоохоронній практиці нарівні з іншими технічними засобами, за допомогою застосування яких покращується ефективність досягнення завдань кримінального судочинства [5, с. 193]. Необхідно чітко визначити межі та сфери можливого застосування поліграфа, встановити умови та підстави заборони його використання, сформулювати вікові, фізичні, морально-етичні рамки проведення поліграфічного дослідження тощо.

Окремо треба вирішити питання підготовки експертів-поліграфологів. У законодавстві необхідно чітко врегулювати вимоги до осіб, які мають право проводити поліграфічне дослідження, порядок та підстави отримання дозволу на проведення таких дій.

На нашу думку, навчання поліграфологів повинне проводитись у державних установах, у результаті чого буде видано документ державного зразка про отримання таких спеціальних знань. Проте, фахівці у цій галузі повинні досконало знати не лише принцип дії поліграфа і орієнтуватися у фізіології особи, а й мати певні уявлення з логіки, психології, інших фундаментальних і прикладних наук. Саме тому йдеться не про короткострокові курси, а про фундаментальне і системне навчання у вищих навчальних закладах.

**Список використаних джерел:**

1. Криміналістика (криміналістична техніка) / П. Д. Біленчук, А. П. Гель, М. В. Салтєвський, Г. С. Семаков. Київ : МАУП, 2001. 216 с.
2. Ковальчук С. О. Поліграф як нетрадиційний криміналістичний засіб і можливості його використання в кримінально-процесуальному доказуванні. *Актуальні проблеми криміналістики*. Донецьк, 2001. С. 92–100.
3. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 06.02.2019).
4. Вагіна О. В. Деякі особливості й обмеження поліграфічних перевірок. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Випуск 2. Том 1. С. 172–176.
5. Скрябін О. М. Використання поліграфа у кримінальному судочинстві України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2013. Випуск 1, Т. 3. С. 189–194.